

Original Research

Designing an Educational Framework for Developing Women's Existential Capacities in Muslim Societies: A Qualitative Research

Fahimeh Keshavarzi^{*1} Babak Shamshiri^{2*}

*. Assistant Professor, Department of Management and Educational Planning, Faculty of Education and Psychology, Shira University, Shiraz, Iran. (Corresponding Author) fahimehkishavarz@yahoo.com

². Associate Professor, Department of Fundamentals of Education, Faculty of Education and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Women's empowerment is essentially "a process by which a person acquires the ability to determine their own life and destiny and at the same time have a reason to value that kind of living" (Galie et al., 2017). Women's empowerment is also a multifaceted process that includes individual and collective awareness, beliefs, and behaviors embedded in the social structure of a cultural context (Huis et al., 2017).

Education as a means of empowering women can create a positive change in attitude. In addition, education is a turning point in women's empowerment because it enables them to face challenges, fulfill their traditional role, and change their lives (Bhat, 2015). Given the pivotal role of women in society, having a clear educational model in place to achieve empowerment in women, can play an important role in women's lives, and subsequently, in the family as well as society, and improve their quality of life in various individual, group, and social dimensions, and lead succeed in various national and international arenas. In fact, the mothers in the Iranian society need to receive appropriate education in accordance with the Iranian culture and society in order to develop the competencies that are worthy of Iranian and Muslim women and mothers so that they can first achieve success for themselves and their families and more broadly for the Iranian society. To realize in different dimensions. Therefore, the present study, in recognition of the importance of this issue, seeks to propose an appropriate educational model for the development of Iranian mothers' empowerment. In accordance with this goal, the following questions are the are being addressed:

- 1- What kinds of education do mothers need for to overcome their weaknesses?
- 2- What are the challenges facing the realization of such educations?
- 3- What strategies enrich the development of mothers' empowerment?

Method

The present study is a qualitative case study. Participants in this study included experts and faculty members in various fields of education, sociology, laws, and psychology as well as successful women in Fars province (successful managers and mothers). Using a purposive sampling strategy and the theoretical saturation criteria, 13 experts and 15 successful mothers in managerial positions were chosen. In-depth interview and study of documents related to the research topic were used to acquire data. The thematic content analysis was used to give the necessary training to achieve the development of mothers' empowerment based on Iranian women's merit. Trustworthiness and credibility techniques were used to validate the qualitative results.

Results

Experts reviewed the components of mothers' empowerment, the training required to achieve these capacities, the challenges associated with implementing these trainings, and strategies for implementing the components of mothers' empowerment.

Table 1. *Educations, challenges and strategies for empowering mothers*

Educations	Art, skill-building, spirituality and religion, psychology-self-knowledge, economic-social trainings
Challenges	Women's resistance, men's resistance, local community resistance, economic and political problems
Solutions	Providing educational programs through non-governmental organizations, formal and informal education for mothers and daughters, planning effective educational programs, educating mothers about their rights, promoting gender equality in the workplace, promoting women's culture, change laws affecting women, changing the of families' attitude towards women's empowerment, holding workshops with mothers, empowerment and skills training through primary education, developing self-confidence and altering patterns, expressing and teaching women's rights according to Islamic Sharia, recognizing the media's role in promoting and educating mothers' position and role, and providing lifelong education and learning

Conclusion

According to the research findings, the trainings needed to empower mothers and women include art education, skill education, spiritual and religious education, psychological education, socio-economic education. Given that women's education has become a primary goal of development in recent decades, several studies have addressed the importance of the role of education in women's empowerment (Syomwene and Kindiki, 2015; Bhat, 2015; Samarakoon and Parinduri, 2015; Guinée, 2014; Hilbert,

2011), which are consistent with the present research in emphasizing the need for comprehensive women's education in the direction of empowerment. Additionally, challenges were identified in the way of the aforementioned trainings, which include women's resistance, men's resistance, local community resistance, economic and political problems, all of which are consistent with Fallah Haghighi (2015) and Geleta et al. (2017).

Participants also suggested strategies for improving of mothers' abilities and skills, all of which highlight the women' comprehensive education. Therefore, the need for comprehensive education for women as a tool for empowerment necessitates the development of a model that is adapted to the Islamic society's culture and social institutions. It is obvious that the Iranian and Muslim woman, who views motherhood as a heavenly obligation, deserves a comprehensive educational model based on her culture and religion, so that she can be adorned with the virtues befitting her status. Therefore, the present study can be seen as an attempt to solve this critical issue by presenting an acceptable educational model for the development of Iranian Muslim mothers' empowerment. According to the research findings, a comprehensive education program centered on the development of components for mothers' empowerment is necessary. However, there are challenges in empowering mothers, which can be overcome by adopting practical and appropriate solutions that lay the groundwork for effective implementation of educational programs and realization of empowerment.

Ethical Considerations

All participants in the study consented to participated by signing a consent form, and the researchers assured them that the results of the research would remain confidential.

Funding: The present article is taken from the research project "Proposing an Applied Model for Development of Empowerment in Competent Mothers in Iran Society" No. B-96/1688 which was funded by the International Mother Foundation.

Authors' contribution: Both authors were involved in the project's implementation, as well as all stages article's authoring.

Conflict of interest: This research is not in conflict with personal or organizational interests.

Acknowledgments: The authors would like to thank all the participants in this study.

Reference

- Bhat, R. A. (2015). Role of Education in the Empowerment of Women in India. *Journal of Education and Practice*, 6(10), 188-191. [[Link](#)]
- Falah Haghighi, N. (2015). Micro-entrepreneurship and empowerment of rural women: Leading challenges. *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, 2(1). (Text in Persian) [[Link](#)]
- Galiè, A., Jiggins, J., Struik, P. C., Grando, S., & Ceccarelli, S. (2017). Women's empowerment through seed improvement and seed governance: Evidence from participatory barley breeding in pre-war Syria. *NJAS-Wageningen Journal of Life Sciences*, 81, 1-8. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.njas.2017/01.002> [[Link](#)]
- Geleta, E. B., P. Elabor-Idemudia, , C. Henry, & N. Reggassa, (2017). The Challenges of Empowering Women: The Experience of Pulse Innovation Project in Southern Ethiopia, *SAGE Open*, 7(4). [[Link](#)]
- Geleta, E. B., P. Elabor-Idemudia, , C. Henry, & N. Reggassa, (2017). The Challenges of Empowering Women: The Experience of Pulse Innovation Project in Southern Ethiopia. *SAGE Open*, 7(4). [[Link](#)]
- Hilbert, M. (2011). Digital gender divide or technologically empowered women in developing countries? A typical case of lies, damned lies, and statistics. *In Women's Studies International Forum*, 34(6), 479-489. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2011.07.001> [[Link](#)]
- Huis, M. A., Hansen, N., Otten, S., & Lensink, R. (2017). A three-dimensional model of women's empowerment: Implications in the field of microfinance and future directions. *Frontiers in Psychology*, 8, 1-14. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01678> [[Link](#)]
- Samarakoon, S., & Parinduri, R. A. (2015). Does education empower women? Evidence from Indonesia. *World Development*, 66, 428-442. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2014.09.002> [[Link](#)]
- Syomwene, A., & Kindiki, J. N. (2015). Women Education and Economic Development in Kenya: Implications for Curriculum Development and Implementation Processes. *Journal of Education and practice*, 6(15), 38-43. [[Link](#)]

تدوین چارچوب آموزشی توسعه قابلیت‌های وجودی مادران ایرانی: یک پژوهش کیفی

بابک شمشیری^۲

فهیمه کشاورزی^۱

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۴	هدف این پژوهش، ارائه آموزش‌های موردنیاز جهت توسعه توانمندسازی زنان در جوامع اسلامی است. روش پژوهش حاضر، کیفی از نوع مطالعه موردی هست. مشارکت‌کنندگان بالقوه این پژوهش شامل متخصصان و اعضای هیئت‌علمی در رشته‌های مختلف تعلیم و تربیت (علوم تربیتی)، جامعه‌شناسی، حقوق و روان‌شناسی و همچنین زنان نمونه استان فارس (مدیران زن و مادران نمونه) بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و معیار اشباع نظری ۱۳ نفر از متخصصان و ۱۵ نفر از زنان و مادران نمونه شهر که تصدی مدیریت داشتند، انتخاب شدند. روش جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه عمیق و مطالعه اسناد مرتبط با موضوع پژوهش بود. جهت ارائه آموزش‌های موردنیاز جهت تحقق توسعه توانمندسازی زنان و شناسایی چالش‌های موجود در این زمینه از روش تحلیل شبکه مضامین استفاده شد. در نتیجه آموزش‌های لازم در جهت توانمندسازی مادران در قالب ۵ مضمون سازمان‌دهنده آموزش هنری، آموزش مهارتی، آموزش معنوی و دینی، آموزش روان‌شناختی - خودشناسی، آموزش اقتصادی - اجتماعی تدوین شد و چالش‌های پیشرو جهت اجرایی شدن چنین مهمی در ابعاد مختلف از جمله مقاومت زنان، مقاومت مردان، مقاومت جامعه محلی، مشکلات اقتصادی و سیاسی کاوش و در نهایت راهکارهایی جهت عملی ساختن مؤلفه‌های توانمندسازی مادران ارائه گردید. به منظور اعتباریابی نتایج کیفی از تکنیک‌های قابل قبول بودن و قابل اعتماد بودن استفاده شد.
نوع مقاله: پژوهشی اصیل	
واژگان کلیدی آموزش، توانمندسازی، توسعه، زنان، جوامع مسلمان.	

ارجاع به مقاله:
 کشاورزی، فهیمه و شمشیری، بابک. (۱۴۰۱). تدوین چارچوب آموزشی توسعه قابلیت‌های وجودی زنان در جوامع اسلامی: یک پژوهش کیفی. *مطالعات زن و خانواده*، ۱۰(۱)، ۱۵۱-۱۳۲.
 doi: 10.22051/jwfs.2022.37105.27323

^۱. استادیار مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. (نویسنده مسئول)
 fahimehkesavarz@yahoo.com

^۲. دانشیار مبانی تعلیم و تربیت، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

مقدمه

همواره عناصر متعددی در جامعه وجود دارند که از حقوق اساسی خود در هر جامعه، شهر و ملت محروم هستند، اما این عناصر فاقد آگاهی از حقوق خود هستند. اگر فهرستی از چنین عناصری از جامعه را بدست آوریم، زنان در صدر این فهرست قرار دارند. در حقیقت، زنان مهمترین عامل هر جامعه‌ای هستند و حتی اگر همه از این واقعیت آگاه باشند، اما هیچ کس حاضر نیست این واقعیت را بپذیرد. به همین دلیل اهمیتی که در گذشته به زنان داده می‌شد در جامعه امروز رو به کاهش است. در نتیجه این گرایش فزاینده به دست کم گرفتن زنان، از جمله اینکه آن‌ها را به تصرف مقام دوم در جامعه و محرومیت از حقوق اساسی خود بدل کردند، نیاز به توانمندسازی زنان احساس شد (بات^۱، ۲۰۱۵). بنابراین، مشارکت اقتصادی زنان، مشارکت سیاسی آنها و توانمندسازی آن‌ها بویژه در دو حیطه مهم آموزش و بهداشت، اغلب به عنوان چهار عامل اساسی برای ایجاد جوامع عادلانه در نظر گرفته می‌شود که زن و مرد بر زندگی خود کنترل داشته باشند و با آن‌ها به طور مشابه رفتار شود (ولمر، خان، تو، پاشا و ساهو^۲، ۲۰۱۷).

توانمندسازی زنان در اصل «فرایندی است که از طریق آن فرد توانایی تعیین زندگی و سرنوشت خود را کسب کند و در عین حال دلیلی برای ارزش گذاری بر آن نوع زیستن داشته باشد» (گالی، جیجیز، استریک، گراندو و سکرلی^۳، ۲۰۱۷؛ کبیر^۴، ۱۹۹۹). همچنین توانمندسازی به این معنا است که «زنان قدرت یا ظرفیت تنظیم زندگی روزمره خود را از نظر اجتماعی، سیاسی و اقتصادی داشته باشند، قدرتی که باعث می‌شود آن‌ها بتوانند از حاشیه به مرحله مرکز حرکت کنند» (گال^۵، ۲۰۱۵). بنابراین می‌توان گفت، توانمندسازی زنان فرایندی چندوجهی است که شامل آگاهی، اعتقادات و رفتار فردی و جمعی است که در ساختار اجتماعی یک زمینه فرهنگی تعبیه شده است (هوویز، هنسن، اوثن و لنسینک^۶، ۲۰۱۷).

پژوهش‌ها بیانگر این امر هستند که توانمندسازی زنان با استفاده از چندین شاخص گوناگون اندازه‌گیری شده است. برخی از شاخص‌ها در مورد توانمندسازی زنان که قبلاً مورد استفاده قرار گرفته شامل شاخص‌هایی مانند آموزش (برتی و همکاران^۷، ۲۰۰۴؛ اسمیت و حداد^۸، ۲۰۰۰)، کنترل درآمد (اندرسن^۹، ۲۰۱۲؛ برتی و همکاران، ۲۰۰۴؛ لروی و همکاران^{۱۰}، ۲۰۰۹)، جنسیت سرپرست خانوار (کندی و پیترز^{۱۱}، ۱۹۹۲)، و کنترل دارایی‌ها در زمان ازدواج (میلیچیچ و کوویسامینیگ^{۱۲}، ۲۰۰۳) است (نقل در گوپتا، ومیردی، ساین و پینگالی^{۱۳}، ۲۰۱۹). نمونه‌ای از شاخص‌های چند بعدی، شاخص جهانی شکاف جنسیتی^{۱۴} است که توسط

1. Bhat

2. Vollmer, Khan, Tu, Pasha, & Sahoo,

3. Galiè, Jiggins, Struik, Grando, & Ceccarelli

4. Kabeer

5. Gul

6. Huis, Hansen, Otten, & Lensink

7. Berti et al

8. Smith and Haddad

9. Andersen

10. Leroy et al

11. Kennedy & Peters

12. Maluccio & Quisumbing

13. Gupta, Vemireddy, Singh, & Pingali

14. Global Gender Gap Index (GGGI)

مجمع جهانی اقتصاد تهیه شده است. این شاخص دستاوردها را در چهار نتیجه گسترده اندازه گیری می کند: سلامت، آموزش، مشارکت اقتصادی و توانمندسازی سیاسی (مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۱۴). بنابراین بررسی ها نشان می دهد که یکی از نخستین الگوها در ادبیات مربوط به توانمندسازی زنان، آموزش است. طبق اظهارات بلومبرگ، راکوفسکی، تینکر، و مونتون^۱ (۱۹۹۵)، هریسون^۲ (۱۹۹۱)، و کریستوف و دووون^۳ (۲۰۱۰) آموزش زنان، مترادف با پیشرفت بیشتر جامعه و رسیدن به خیر است؛ به نحوی که بلومبرگ و همکاران (۱۹۹۵) ادعا می کنند، «آموزش مدت هاست که به عنوان یکی از مهمترین عوامل تحریک توسعه ثبت شده است»؛ بعلاوه، هریسون (۱۹۹۱) این ادعا را اظهارداشت که «آموزش و پرورش رمز اصلی پیشرفت در جوامع پویا است» (برد^۴، ۲۰۱۴). اوزیتا-اولاریبه^۵ (۲۰۰۷) معتقد است، هنگامی که یک زن آموزش می بیند، این آموزش به صورت مثبت به تمام خانواده منتقل می شوند. توانمندسازی ذهنی آن ها با آموزش، سفاقت را از بین می برد و مادران را تقویت می کند و به آن ها کمک می کند شیوه صحیحی از فضایل و مهارت ها را به خانواده منتقل کنند (اونیگبلا^۶، ۲۰۱۸).

بنابراین، آموزش به عنوان وسیله ای برای توانمندسازی زنان می تواند یک تغییر نگرشی مثبت ایجاد کند. بعلاوه، آموزش و پرورش نقطه عطف توانمندسازی زنان است زیرا این امکان را برای آن ها فراهم می کند تا در برابر چالش ها پاسخ دهند، با نقش سنتی خود مقابله کنند و زندگی خود را تغییر دهند (بات، ۲۰۱۵). همچنین از آنجا که در دهه های اخیر، آموزش و پرورش زنان به یکی از اهداف اصلی توسعه تبدیل شده است، مفهوم توانمندسازی بادامنه فعالیت های انجام شده توسط زنان در زمینه های مختلف از جمله آموزش گره-خورده است (شیخجان، ۲۰۱۴). بنابراین بدیهی است که نمی توان از اهمیت آموزش و پرورش در رابطه با توانمندسازی زنان غافل شد.

بررسی پایگاه های اطلاعاتی خارجی نشان می دهد پژوهشگران بسیاری (گوپتا و همکاران، ۲۰۱۹؛ سن^۷، ۲۰۱۹؛ هویز و همکاران، ۲۰۱۹؛ هانان و همکاران^۸، ۲۰۲۰؛ دویچ و سیلبر^۹، ۲۰۱۹؛ گالی و همکاران^{۱۰}، ۲۰۱۹؛ یونت و همکاران^{۱۱}، ۲۰۱۸؛ کانینگهام و همکاران^{۱۲}، ۲۰۱۹؛ میدیما و همکاران^{۱۳}، ۲۰۱۸؛ گالی و همکاران، ۲۰۱۷؛ هویز و همکاران، ۲۰۱۷؛ بونیا و همکاران^{۱۴}، ۲۰۱۷؛ پریمن و دلوس-آرکوس^{۱۵}، ۲۰۱۶؛ و غیره) در خارج از کشور به توانمندسازی پرداخته اند، که این پژوهش ها از زوایای گوناگونی به توانمندسازی بانوان نگرسته اند. همچنین بررسی ها در پژوهش های پیرامون توانمندسازی زنان

1. Blumberg, Rakowski, Tinker, and Monteón

2. Harrison

3. Kristoff and DuWunn

4. Baird

5. Osita-Olaribe

6. Onyegbula

7. Sen

8. Hannan

9. Deutsch & Silber

10. Galiè

11. Youn

12. Cunningham

13. Miedema

14. Bonilla

15. Perryman & de los Arcos

در کشورهای گوناگون نشان می‌دهد، یکی از ابزارهای مهم توانمندسازی و رسیدن به برابری جنسیتی، آموزش است (سیومون و کیندیکي^۱، ۲۰۱۵؛ بات، ۲۰۱۵؛ ساماراگون و پاریندوری^۲، ۲۰۱۵؛ گوینی^۳، ۲۰۱۴؛ هیلبرت^۴، ۲۰۱۱). در بررسی پژوهش‌های داخلی نیز مشخص شد برخی از محققان (تاراسی، کریم‌زاده و آقاباری هیر، ۱۳۹۸؛ احمدی، ۱۳۹۸؛ حاجی زاده و حافظیان، ۱۳۹۸؛ اسودیان، ۱۳۹۷؛ نادى نژاد، ۱۳۹۵؛ به‌پژوه، ۱۳۹۵؛ اثنی‌عشری و بارانی، ۱۳۹۵؛ و غیره) در زمینه توانمندسازی زنان و مادران به مطالعه پرداخته‌اند.

به‌رغم اهمیت موضوع و وجود پژوهش‌های فراوان در خارج از کشور در رابطه با نقش آموزش در توانمندسازی بانوان و لزوم طراحی و اجرای آموزش‌های مطلوب و مؤثر در این امر، در جامعه ایران توانمندسازی زنان و آموزش‌های مناسب به‌منظور تحقق این امر تا حد زیادی مغفول مانده است و پژوهش‌هایی هم که صورت گرفته عموماً در زمینه توانمندسازی به‌صورت کلی بوده است و هرکدام روی یکی از ابعاد و مؤلفه‌های توانمندسازی تأکید داشتند، و اساساً پژوهش‌های جامعی در خصوص الگوی آموزشی که مناسب توانمندسازی چندجانبه و اثربخش زنان و مادران ایرانی باشد صورت نگرفته است. این‌درحالی است که با توجه به نقش محوری زنان در جامعه، داشتن الگوی مشخص آموزشی به‌منظور تحقق توانمندسازی در بانوان، می‌تواند نقش مهمی در زندگی زنان و متعاقباً در خانواده و همچنین در عرصه اجتماع داشته‌باشد و کیفیت زندگی آنان در ابعاد مختلف فردی، گروهی، اجتماعی را بالا ببرد و موفقیت در عرصه‌های مختلف ملی و بین‌المللی را دنبال داشته‌باشد. در واقع مادران جامعه ایرانی نیازمند دریافت آموزش‌های مناسب و مقتضی با فرهنگ و جامعه ایرانی هستند تا به شایستگی‌هایی دست‌یابند که زیننده زن و مادر ایرانی و مسلمان است تا بتوانند در ابتدا موفقیت خود و خانواده خود و در سطحی گسترده‌تر موفقیت جامعه ایرانی را در ابعاد مختلف محقق سازند لذا با درک اهمیت این مسأله پژوهش حاضر درصدد ارائه الگوی مناسب آموزشی در جهت توسعه توانمندسازی مادران ایرانی است.

روش‌شناسی پژوهش

باتوجه به اینکه هدف از این پژوهش «ارائه آموزش‌های موردنیاز جهت توسعه توانمندسازی مادران» بود، روش پژوهش کیفی از نوع مطالعه موردی^۵ از نوع توضیحی است. مطالعه موردی یک نوع روش پژوهش رایج در علوم اجتماعی است و بر مبنای یک بررسی عمیق درباره یک فرد، گروه یا رویداد خاص صورت می‌گیرد. در واقع مطالعه موردی شامل نوعی بررسی تفصیلی از یک یا چند سازمان یا از گروه‌های درون‌سازمانی است که باهدف ارائه تحلیلی از زمینه و فرایندهای دخیل در پدیده مورد بررسی انجام می‌شود. پدیده موردنظر از بسترش جدا نمی‌شود بلکه چون با آن رابطه تنگاتنگی دارد، در پیوند با بسترش مورد بررسی قرار می‌دهد البته مطالعات موردی روی افراد نیز صورت می‌گیرد. در این نوع مطالعه عموماً تحلیل استقرایی

^۱. Syomwene & Kindiki

^۲. Samarakoon & Parinduri

^۳. Guinée

^۴. Hilbert

^۵. Case Study

بر فرایندها در بستر اجتماعی شان متمرکز است.

مطالعه موردی ممکن است توصیفی یا تبیینی باشد. در واقع در این نوع مطالعه، پژوهش کیفی متمرکز بر مطالعه موارد نه جامعه‌ها و نمونه‌ها است، اما موارد مورد بررسی در رهیافت مطالعه موردی می‌تواند بسیار متنوع از یک گروه کوچک گرفته تا یک سازمان یا حتی یک جماعت کامل باشد. علاوه بر این، یک فرد، یک فعالیت یا یک واقعه خاص نیز می‌توانند موضوع مطالعه موردی قرار گیرند؛ بنابراین اندازه مورد تحت بررسی از یک فرد واحد، تا گروه‌هایی از مردم، سازمان‌ها و یا کل فرهنگ، تغییر می‌پذیرد. انتخاب موردها برای مطالعه، بستگی تام به هدف تحقیق دارد و متناسب با اهداف خاص و ویژگی‌های موضوع هر مورد تحقیق خاص، استراتژی یا رهیافت تحقیقی مطالعه موردی، روش‌های متفاوتی را بکار می‌گیرد (دانایی‌فرد، الوانی و آذر، ۱۳۹۲: ۳۵).

مشارکت‌کنندگان بالقوه این پژوهش شامل سه گروه متخصصان و اعضای هیئت‌علمی در رشته‌های مختلف تعلیم و تربیت (علوم تربیتی)، جامعه‌شناسی، حقوق و روان‌شناسی با بیش از ده سال سابقه کار و در مرتبه استادیاری، دانشیاری و استادی، و زنان نمونه استان فارس که هم متخصص و هم دارای پست اجرایی بودند و مادران نمونه که توسط بنیاد بین‌المللی مادر معرفی شده بودند، به‌عنوان جامعه پژوهشی مورد توجه و بررسی قرار گرفتند. نمونه پژوهش شامل ۱۵ نفر از متخصصان و اعضای هیئت‌علمی با بیش از ۱۰ سال سابقه کار، همچنین با ۵ نفر از زنان شاخص و صاحب تجربه و دانش در امور زنان شهر و ۱۰ نفر از مادران نمونه که توسط بنیاد بین‌المللی مادر معرفی شده بودند، با استفاده از رویکرد هدفمند و با روش نمونه‌گیری صاحب‌نظران کلیدی^۱ و استفاده از اشباع نظری داده‌ها^۲، مصاحبه صورت گرفت. ابزار مورد استفاده مصاحبه عمیق نیمه ساختمند با صاحب‌نظران کلیدی بود. جهت اعتباریابی داده‌های پژوهش از معیارهای تأییدپذیری و قابل قبول بودن^۳ با استفاده از روش‌های همسوسازی (مطابقت مصاحبه‌ها و مبانی نظری و پژوهشی) و خود بازبینی محقق در فرایند گردآوری و تحلیل داده‌ها و برای سنجش پایایی چارچوب به‌دست آمده از معیار قابل اعتماد بودن^۴ استفاده شد (کرسول، ۲۰۰۷). لازم به ذکر است که برای تعیین قابل اعتماد بودن این چارچوب از روش هدایت دقیق جریان مصاحبه و استفاده از ناظر برای ارزیابی و اجرای برنامه مصاحبه و همچنین به‌عنوان داور بیرونی استفاده شد.

داده‌های به‌دست آمده با بکارگیری نرم‌افزار Nvivo است، و با استفاده از روش تحلیل مضمون و تشکیل شبکه مضامین مورد بررسی قرار گرفت. نرم‌افزار Nvivo نسخه ۱۰، نرم‌افزاری است که برای تحلیل داده‌های کیفی استفاده می‌شود. با استفاده از روش تحلیل مضمون و تشکیل شبکه مضامین بعد از احصای مضامین پایه^۵، سازمان‌دهنده^۶ و فراگیر^۷ مربوط به شناسایی نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای توسعه توانمندسازی زنان، چارچوب اولیه تدوین شد. در این پژوهش جهت تحلیل مضمون از روش براون و کلارک

1. Critical Case

2. Theoretical Saturation of data

3. Credibility

4. Dependability

5. Basic

6. Organizing

7. Global

(۲۰۰۶) و آتراید- استیرلینگ^۱ (۲۰۰۱)، که فرایند گام‌به‌گام و جامعی جهت تحلیل مضمون عرضه‌کرده‌اند، استفاده‌شده‌است. برای این منظور ابتدا کدهای اولیه استخراج‌گردید و از ترکیب این کدها مضامین پایه حاصل شد. سپس مضامین پایه تحلیل شد و بر اساس اصل تشابه و تفاوت دسته‌بندی شدند و مضامین سازمان‌دهنده به‌دست‌آمد و همه این مضامین سازمان‌دهنده نیز زیر مجموعه مضمونی کلی‌تر به نام مضمون فراگیر قرارگرفتند (براون و کلارک، ۲۰۰۶؛ آتراید- استیرلینگ، ۲۰۰۱).

یافته‌ها

۱- چه آموزش‌هایی نیاز است تا مادران بر ضعف‌هایشان غلبه کنند؟ و چالش‌های پیش روی در جهت تحقق چنین آموزش‌هایی چه است؟

در این بخش از پژوهش با توجه به مؤلفه‌های توانمندسازی مادران، آموزش‌های لازم و موردنیاز جهت تحقق این توانمندی‌ها توسط متخصصان مطرح شد که برخی از آن‌ها در زیر آورده شده است و کلیه پیشنهادها متخصصان در زمینه آموزش مؤلفه‌های توانمندسازی مادران در جدول (۱) نشان‌داده شده است.

«کلاً اقداماتی که برای توانمندسازی انجام می‌شود به چند دسته تقسیم می‌شود یکی اجتماعی در بحث امنیت که گفتیم، آموزش امنیت، آگاهی از سوء استفاده‌های احتمالی در جامعه، جلوگیری از خشونت، آزار و اذیت...» همچنین «مادر در درجه اول باید نقش مادر بودن را به دختران آموزش دهند و بعد با توجه به وضعیت معیشتی همسر اگر تمایل داشت می‌تواند کار کند» (کد ۲).

«مادر باید مهارت اجتماعی رو بدونه. ما می‌دانیم دختران از نظر تفکر کلامی قوی تر از پسرها هستند ولی با این حال بعد از مادر شدن می‌بینیم که سخنگوی خانواده کسی دیگه‌ای هست و اون معمولاً همسر خانواده هست، بنابراین مهارت‌های اجتماعی باید در مادران به روز بشه» (کد ۱۵).

«ابتدا باید مادران آموزش ببینند و مهارت‌ها رو کسب کنند و باروان شناسی کودک آشنا باشن اینکه چه خطراتی بچه‌ها رو تهدید می‌کنه و در مورد معضلات اجتماعی اطلاعات کافی داشته باشن» (کد ۱۷).

«آشنایی با تربیت دینی، جنسی، مدیریت اقتصاد خانواده، مدیریت چالش و بحران در خانواده، آموزش و سواد رسانه‌ای. نیاز به کلاس‌های آموزش مادران با روش و روان‌شناسی دینی و بومی؛ که متأسفانه اکثر روان‌شناسان ما نگاه روان‌شناسی غربی و غیرنظری دارند یا به‌صورت (غربی + روایات دینی)» (کد ۳).

«آموزش‌های دینی، آگاهی از اصول و فنون تربیت، آموزش مهارت‌های زندگی، تقویت هوش رفتاری و هیجانی، مسئولیت‌پذیری، سلامت جسمی و روانی و نظم و برنامه‌ریزی ضروری است» (کد ۴).

«مهارت‌های همسرداری و شوهرداری احتیاج به آموزش دارد. در درجه اول و از همان دوران کودکی در بچه‌ها و از طریق امور بانوان به زنان بی‌سرپرست و زنان آسیب دیده کمک شود» (کد ۱۶).

«بحث دیگر ارتباط بین فردی است که حسادت‌های ناآگاهانه و رقابت‌های بی‌شرمانه چه در محیط کاری و چه در محیط خانواده پیدا می‌کند. ما باید به خودمان ببالیم که دوست یا همکار یک خانم توانمند هستیم» (کد ۲).

جدول ۱. آموزش‌های مورد نیاز جهت تحقق مؤلفه‌ها در توانمندسازی مادران

ردیف	آموزش‌های مورد نیاز مادران	مؤلفه‌ها
۱	آموزش‌های مهارتی	آموزش سواد رسانه‌ای رانندگی تسلط بر ابزار خانه و کارکردن با آن‌ها تسلط بر کامپیوتر آشنایی با تکنولوژی و ارتباطات و شبکه‌های اجتماعی آموزش نظم و برنامه‌ریزی در خانواده آموزش روان‌شناسی کودک به مادر
۲	آموزش‌های هنری	آموزش هنری (خیاطی، گل‌دوزی، خطاطی، نقاشی و ...) آموزش حفظ سلامت جسمی آموزش سلامت روح و روان آموزش مهارت‌های همسرمداری آموزش ارتباط بین‌فردی، اخلاقی و بالندگی نسبت به خود و موفقیت‌های دیگران
۳	آموزش‌های معنوی - دینی	تربیت دینی (مسائل اعتقادی از جمله ایمان، تقوا، بیدارسازی فطرت، ...) آموزش مهربان بودن (اخلاق، صداقت، مسئولیت‌پذیر بودن، تعهد و ...)
۴	آموزش‌های روان‌شناختی و خودشناسی	اعتدال رفتاری و عملکردی در زندگی آموزش خودباوری (عزت‌نفس، اعتمادبه‌نفس و ...) آموزش هویت‌یابی و شکوفایی توانمندی‌ها آگاهی نسبت به قابلیت‌ها و توانایی‌های خود آگاهی از حق و حقوق خویش آموزش و یادگیری نقش‌ها و تکالیف زنان
۵	آموزش‌های اقتصادی	آموزش کارآفرینی و توانمندسازی در بعد اقتصادی آموزش مدیریت بحران در خانواده آموزش مدیریت امور مالی خانواده
۶	آموزش‌های اجتماعی	آموزش و آگاهی از قوانین و حقوق اجتماعی زنان آموزش و به‌روزرسانی مهارت‌های اجتماعی در مادران آموزش امنیت، آگاهی از سوء استفاده‌های احتمالی در جامعه، جلوگیری از خشونت، آزار و اذیت توانمندسازی در بعد اجتماعی و آگاهی از حق و حقوق خویش کسب دانش و تخصص جهت حضور در بست‌های مختلف اجتماعی چالش موانع و باورهای غلط (سنتی) در جامعه نسبت زنان ارائه آموزش‌هایی به مردان در باب اهمیت و جایگاه زنان مسئولیت‌پذیری در زندگی خانوادگی و اجتماعی آموزش به فرزندان در ارتباط با اهمیت و جایگاه مادر آموزش نقش مادر بودن به دختران آموزش رسمی مهارت‌های فرزندپروری در آموزش و پرورش و رسانه‌ها آموزش هوش عاطفی از دوران کودکی به دختران

بعد از بررسی آموزش‌های لازم جهت تحقق مؤلفه‌های توانمندسازی مادران، متخصصان و صاحب‌نظران در این بخش از پژوهش به بیان چالش‌های پیشرو جهت تحقق چنین آموزش‌هایی پرداختند که در این بخش از پژوهش به برخی از این چالش‌ها اشاره می‌شود:

«یکی از چالش‌های ما نگاه جامعه به زن، باورهای غلط جامعه نسبت به زن و چیزهای دیگر که در فرهنگ ما حاکم است، ما می‌گوییم مادر منتقل‌کننده میراث فرهنگی است از این نسل به آن نسل، همین مادر چالش‌داره برای انتقال میراث فرهنگی، کدوم فرهنگ را انتقال بده؟ فرهنگی که باورهای غلط است که زن بنشیند در خانه فقط مادری و همسرمداری کند، فقط آسپزی کند. این میراثی که می‌خواهد منتقل کند

چالش بزرگش این است که ما باید این مانع تراشی را از بین ببریم. بگویم تو که می‌خواهی این فرهنگ تصمیم‌گیری را انتقال بدی، این یکی از چالش‌هاست که نمی‌تواند آن را انجام دهد...» (کد ۲).

«از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی در زندگی مادران در جهت تحقق چنین آموزش‌هایی لازم خستگی جسمی و روحی مادران در جهان امروزی است چرا که مادری که در بحث اقتصاد خانواده هم‌گام با سرپرست خانواده قدم بر می‌دارد وقتی برای آموزش دیدن نداشته و اگر هم موقعیتی برایش پیش بیاید توانی ندارد تا آموزش‌های لازم را به کارگیرد و به محاسن آن آموزش پی‌برد...» (کد ۱).

«چالش روبرو وجود تدروها در تصمیم‌گیری سیاست‌های کلی - نگرش دیگر به بانوان به‌عنوان خانه‌دار - عدم حمایت زنان از یکدیگر - سیطره مردان در محیط کار - برخورد نامناسب مدیران - مزاحمت همکاران مرد جهت بانوان به‌خصوص بانوان مجرد - عدم احترام خانواده‌ها به کار زنان - ستاره بودن زنان در محیط کار و در نظاره بیشتر بودن (زوم کردن روی کار بانوان و از کاه کوه ساختن) - نگاه به زن به‌عنوان جنس دوم...» (کد ۸).

«چالش‌هایی که مادران امروزه با آن روبرو هستند می‌توانیم بگویم که بزرگ‌ترین مسأله این است که خودشان به این موضوع اشراف کامل ندارند که به چه آموزش‌هایی نیازمند هستند تمام وقتشان را می‌گذارند برای تغذیه درست کردن و به مدرسه بردن فرزندانشان اما به خودشان اهمیت نمی‌دهند و توانمندسازی خودشان اهمیت نمی‌دهند. دوم اینکه فرزندان باید نسبت به جایگاه مادرانشان مطلع بشوند برای اینکه مادران بتوانند در دوره‌های آموزشی شرکت کنند باید خانواده به آن‌ها کمک کند هم فرزند هم همسر. بنابراین ما تقریباً با یک مجموعه و یک سیستم با مادر روبرو هستیم نمی‌توانیم بگویم مادر تو بیا کلاس بدون اینکه همسر و فرزندان به آن توجه کنند. آگه در این سیستم بخواهیم دوره‌ای را طراحی کنیم باید برای فرزندان و همسر وی هم آموزش بگذاریم. یعنی به شکل سیستم باید دیده شود تا مادر، توانمند تربیت شود...» (کد ۹). جدول ذیل فهرست کاملی از چالش‌های موردنظر متخصصان (اعضا نمونه پژوهش) را شرح می‌دهد:

جدول ۲. چالش‌های پیش رو در آموزش توانمندسازی مادران

ردیف	چالش‌های پیش روی آموزش توانمندسازی مادران	مؤلفه‌ها
۱	مقاومت زنان	خستگی جسمی و روحی مادران به دلیل مشغله‌های زیاد عدم حمایت زنان از یکدیگر ترس روانی از ارائه خویشتن (خجالتی بودن و عدم حضور در مباحث آموزشی) عدم آگاهی زنان از نیازهای آموزشی خویش میل به استقلال‌طلبی
۲	مقاومت مردان	سیطره مردان در محیط کار مزاحمت همکاران مرد جهت بانوان به‌خصوص بانوان مجرد تبعیض جنسیتی بی‌توجهی به نیازهای روانی و عاطفی زنان
۳	مقاومت جامعه محلی (اجتماعی و فرهنگی)	نگاه جامعه به زن، باورهای غلط جامعه نسبت به زن نگرش به بانوان به‌عنوان صرفاً خانه‌دار عدم احترام خانواده‌ها به کار زنان نگاه به زن به‌عنوان جنس دوم

در درجه دوم قراردادن دریافت آموزش و کسب مهارت توسط زنان و تمرکز بر خانه‌داری		
مشکلات اقتصادی	مشکلات (بحران) مالی خانواده‌ها و فشار بر مادران عدم حمایت مالی دولت محلی مشکلات اقتصادی دولت فقر مادران بی‌سرپرست یا بدسرپرست	۴
موانع سیاسی	عدم حمایت جامعه و دولت از توانمندسازی زنان وجود تدریج‌ها در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌های کلی ستاره بودن زنان در محیط کار و در نظاره بیشتر بودن (زوم کردن روی کار بانوان و از گاه کوه ساختن) برخورد نامناسب مدیران	۵

۲- چه راهکارهایی یا به عبارتی چه پیشنهاداتی در جهت غنا بخشیدن به توسعه توانمندسازی

مادران مدنظر اعضای نمونه پژوهش است که بایستی در این پژوهش ملاحظه گردد و مفید است؟ در این قسمت از پژوهش مجموعه‌ای از پیشنهادها از درون نظرات اعضای هیئت‌علمی، متخصصان و مادران نمونه جهت توانمندسازی مادران به‌عنوان راهکارهایی جهت بهبود توانایی‌ها و مهارت‌های مادران استخراج شد. جدول (۳) راهکارهای مدنظر متخصصان نشان می‌دهد. برخی از راهکارها از زبان متخصصان بدین شرح است:

- «اگر مادر از نظر مالی آسایش و آرامش در رفاه باشد می‌تواند جامعه آینده را با تربیت فرزندان متعهد دگرگون سازد» (کد ۱).

- «... یک سری راهکارها برای توانمندسازی بحث سمن‌هاست. سازمان‌های مردم‌نهاد، گاهی وقت‌ها ما از دولت توقع داریم که ورود پیدا کند، که دولت آنقدر سرش شلوغ است که وقت ندارد. سازمان‌های مردم‌نهاد به دلیل غیردولتی بودنشان خیلی خوب می‌توانند کمک کنند، بحث آموزش به مادر، بحث آموزش دختران دانش‌آموز می‌توانند کمک کنند» (کد ۲).

- «در محیط کار بایستی مشکلی به نام مرد یا زن وجود نداشته باشد. بانوان همانند مردان همدیگر را حمایت نمایند. داشتن آگاهی در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی و غیره- آگاهی بانوان نسبت به حقوق شهروندی خود- افزایش قابلیت‌های خود...» (کد ۸).

- «به نظر من برای غناسازی مادران باید نشست‌های تخصصی، کارگاه‌های آموزشی، با حضور خود مادران تشکیل بدهیم، نیازسنجی کنیم، الویت‌بندی کنیم و برنامه را تدوین کنیم. بحث مادر این است که باید از دیدگاه خودشان بررسی کنیم. ما باید مادران را قبل از اینکه کاری برایشان انجام دهیم، باید آن‌ها را متوجه خودشان کنیم...» (کد ۹).

- «آموزش و پرورش لازم است از مقطع ابتدایی در جهت توانمندسازی و مهارت‌آموزی اقدام کند. این آموزش‌ها هم باید در مدرسه هم در دانشگاه و هم به واسطه والدین انجام بشه. جلساتی که برای والدین برگزار می‌کنند باید به گونه‌ای باشد که یا مادران شرکت کنند یا پدران و یا هر دوی آن‌ها حضور داشته باشند این حضور داشته باید اجباری باشه. معمولاً این جلسات در مقطع ابتدایی جواب می‌دهد...» (کد ۱۱).

- «ابتدا باید به آن‌ها آموزش خودباوری و تغییر الگوها رو داد. به این معنی که تو به اندازه کافی زیبا هستی

و نیازی نداری برای ارزشمندی شبیه فلان مدل بشی. یکی از نقاط قوت حجاب اینه که آگه هر زنی خودش رو بپوشونه باعث میشه هر مردی زن خودشو بهترین بدونه و با دیگری مقایسه نکنه که او مجبور بشه بخاطر اینکه برای مردش قابل قبول باشه خودش رو شبیه دیگران کنه. اما آگه بهش یاد بدیم که به اندازه کافی زیبا و ارزشمند هستی، پس کمالات انسانیت رو تقویت کن. این آموزش‌ها باید از سنین پایین شروع بشه» (کد ۱۲).

- «... ما باید به دخترانمون مهارت‌هایی رو آموزش دهیم که انتخاب صحیحی داشته باشند ما در توانمندسازی زنان بیایم از احقاق حقوق پایمال شده خانم‌ها صحبت کنیم، نه طبق کنوانسیون‌های بین‌المللی یا نهضت فمینیسم بلکه طبق شریعت مقدس اسلامی که اصل اساس جمهوری اسلامی ایران است. اما در تبیین این حقوق اجازه دهیم زنان دانشمند آن‌ها را تبیین کنند. این مشکلات که در حوزه حقوق زنان است ساختاری است نه بنیادی، و توانمندسازی به معنای رفع این موانع ساختاری است...» (کد ۱۳).

جدول ۳. راهکارهای لازم جهت توانمندسازی مادران از دیدگاه متخصصان

ردیف	راهکارهای توانمندسازی مادران
۱	فراهم ساختن آسایش و آرامش و رفاه مادی مادر
۲	ارائه برنامه‌های آموزشی توسط سمن‌ها
۳	آموزش به مادران و دختران (رسمی و غیررسمی)
۴	برنامه‌ریزی جهت اجرای برنامه‌های آموزشی اثربخش
	برنامه‌ریزی همه‌جانبه توانمندسازی مادران
۵	آگاهی‌بخشی به مادران نسبت به حق و حقوقشان
	آگاهی نسبت به حقوق شهروندی خود
۶	عدم تبعیض جنسیتی در محیط کار و بازار کار
	فراهم ساختن فرصت‌های برابر برای زنان همچون مردان در جامعه
۷	ارتقای فرهنگی بانوان
۸	افزایش قابلیت‌های خود
۹	تغییر نگرش مردان نسبت به زنان
۱۰	تغییر قوانین مربوط به زنان
۱۱	قبول نقش‌های مختلف زن در خانه و جامعه و تقسیم کار منزل بین آقا و خانم
۱۲	تغییر نگرش خانواده‌ها نسبت به توانمندی زنان
۱۳	تقویت مراکز مشاوره حقوقی زنان
۱۴	از بین بردن باورهای غلط اجتماعی به عدم مشارکت زنان در فعالیت‌ها
۱۵	تغییر قوانین دادگاه‌های خانواده
۱۶	فراهم ساختن تسهیلات لازم جهت رفاه حال مادر در هنگام بهره‌مندی از آموزش جهت توانمند شدن (مثل مهدکودک در ساعات کسب آموزش)
۱۷	برگزاری نشست‌های تخصصی با حضور مادران
۱۸	برگزاری کارگاه‌های آموزشی با حضور مادران
۱۹	نیازسنجی، اولویت‌بندی، تدوین برنامه آموزشی
۲۰	فراهم ساختن زمینه شناخت خودشان (توانمندی‌هایشان)
۲۱	دریافت نظرات مادران اعم از نیازها، خواست‌ها، ترجیحات و برنامه‌ریزی جهت تحقق آنان
۲۲	توانمندسازی و مهارت‌آموزی توسط آموزش و پرورش از مقطع ابتدایی
۲۳	آموزش خودباوری و تغییر الگوها
۲۴	تقویت فضای امید و اعتماد جهت پیشگیری از اعتیاد، تجاوز، خیانت
۲۵	آموزش مهارت‌ها جهت انتخاب صحیح مسائل پیش‌رو در زندگی
۲۶	بیان حقوق زنان و آموزش آن به زنان طبق شریعت اسلام
۲۷	تبیین و تفسیر حقوق زنان توسط زنان دانشمند

حل مشکلات حقوقی (ساختاری) زنان	۲۸
ارائه سیاست‌های حمایتی سازمان‌ها از مادر و نقش مادر	۲۹
تقویت نقش الگوگیری والدین در زندگی فرزندان	۳۰
یادگیری تمام مهارت‌ها توسط مادران جهت آموزش به فرزندان	۳۱
جذب مادران در فعالیت‌های اجتماعی توسط سازمان‌های مردم‌نهاد	۳۲
نقش متولیان فرهنگ در توسعه نقش‌های اثربخش زنان	۳۳
همکاری دانشکده‌های علوم تربیتی در برگزاری کارگاه‌ها جهت توسعه توانمندی بانوان	۳۴
تدوین برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت در راستای توانمندی بانوان	۳۵
آگاهی از اصول و فنون صحیح تربیت فرزند	۳۶
پایبندی به معنویت و باورهای اعتقادی و انتقال آن به فرزندان	۳۷
ارائه خدمات مشاوره‌ای به مادران به صورت مداوم و در دسترس	۳۸
ایجاد مشاغل خانگی	۳۹
ارائه تسهیلات مالی به مادران از جمله وام با سود کم‌بهره، ایجاد تفریح‌های ماهانه برای مادران	۴۰
آموزش و گسترش میراث‌فرهنگی خصوصاً جنبه‌های روشن و واضح و امروزی آن در رابطه با زنان	۴۱
استفاده از فضاهای عمومی مانند مساجد، پارک‌ها، فضاهای سبز، خیابان، کوچه، محله توسط سازمان‌های مردم‌نهاد	۴۲
توجه به نقش رسانه‌ها در تبلیغ و آموزش جایگاه و نقش مادران	۴۳
بسترسازی نقش‌ها توسط رسانه‌ها	۴۳
تسهیم دانش و تجارب مادران با یکدیگر در ابعاد مختلف	۴۴
توجه به نقش مهم و حساس مادران جهت پرورش فرزندان توانمند و شایسته	۴۵
حذف موانع رشد و ارتقای زنان در محیط	۴۶
ارائه آموزش و یادگیری مادام‌العمر	۴۷
ارائه خدمات جهت بهبودی سلامت جسمی و روحی مادران	۴۸
برخورداری از حقوق مالکیت قانونی	۴۹
حذف باورهای سنتی	۵۰

بحث و نتیجه‌گیری

براساس نتایج و یافته‌های پژوهش حاضر، آموزش‌های لازم در جهت توانمندسازی مادران در قالب پنج مضمون سازمان‌دهنده آموزش هنری، آموزش مهارتی، آموزش معنوی و دینی، آموزش روان‌شناختی-خودشناسی، آموزش اقتصادی-اجتماعی تدوین شد و چالش‌های پیش رو جهت اجرایی شدن این آموزش‌ها در ابعاد مختلف از جمله مقاومت زنان، مقاومت مردان، مقاومت جامعه محلی، مشکلات اقتصادی و سیاسی مطرح شد همچنین راهکارهایی جهت عملی ساختن مؤلفه‌های توانمندسازی مادران توسط اعضای نمونه پژوهش ارائه شد.

آموزش‌های موردنیاز جهت توانمندسازی مادران و زنان شامل آموزش هنری، آموزش مهارتی، آموزش معنوی و دینی، آموزش روان‌شناختی، آموزش اقتصادی-اجتماعی است. با توجه به اینکه آموزش و پرورش زنان در دهه‌های اخیر به یکی از اهداف اصلی توسعه تبدیل شده است، مفهوم توانمندسازی با دامنه فعالیت‌های انجام‌شده توسط زنان در زمینه‌های مختلف از جمله آموزش گره‌خورده است (شیخجان، ۲۰۱۴)، و پژوهش‌هایی چندی نیز با پرداختن به این موضوع بر اهمیت نقش آموزش در توانمندسازی زنان تأکید کرده‌اند (سیومون و کیندیکی، ۲۰۱۵؛ بات، ۲۰۱۵؛ ساماراکون و پاریندوری، ۲۰۱۵؛ گوینی، ۲۰۱۴؛ هیلبرت، ۲۰۱۱) که از حیث تأکید بر لزوم آموزش همه جانبه زنان در مسیر توانمندسازی هم‌راستا با پژوهش حاضر می‌باشند.

یافته‌های پژوهش نشان داد که چالش‌هایی بر سر راه آموزش‌های مذکور وجود دارد که این چالش‌ها شامل مقاومت زنان، مقاومت مردان، مقاومت جامعه محلی، مشکلات اقتصادی و سیاسی هستند که این موارد هم‌راستا با پژوهش فلاح حقیقی (۱۳۹۴) و جلتا و همکاران (۲۰۱۷) هست. همچنین مجموعه‌ای از پیشنهادها و راهکارها از درون نظرات اعضای هیئت‌علمی، متخصصان و مادران نمونه جهت توانمندسازی مادران به عنوان راهکارهایی جهت بهبود توانایی‌ها و مهارت‌های مادران استخراج گردید که در بردارنده مواردی همچون: فراهم ساختن آسایش و آرامش و رفاه مادی مادر، ارائه برنامه‌های آموزشی توسط سازمان‌های مردم‌نهاد (NGO)، آموزش رسمی و غیررسمی به مادران و دختران، برنامه‌ریزی جهت اجرای برنامه‌های آموزشی اثربخش، آگاهی‌بخشی به مادران نسبت به حق و حقوقشان، ایجاد برابری جنسیتی در محیط کار، ارتقای فرهنگی بانوان، تغییر قوانین مربوط به زنان، تغییر نگرش خانواده‌ها نسبت به توانمندی زنان، برگزاری کارگاه‌های آموزشی با حضور مادران، توانمندسازی و مهارت‌آموزی توسط آموزش و پرورش از مقطع ابتدایی، آموزش خودباوری و تغییر الگوها، بیان حقوق زنان و آموزش آن به زنان طبق شریعت اسلام، توجه به نقش رسانه‌ها در تبلیغ و آموزش جایگاه و نقش مادران و ارائه آموزش و یادگیری مادام‌العمر، هستند و لزوم آموزش همه‌جانبه زنان به‌عنوان وسیله تحقق توانمندسازی، ارائه الگویی متناسب با فرهنگ و ساختارهای اجتماعی جامعه ایران را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. بدیهی است زن ایرانی و مسلمان که نقش مقدس مادری را به‌مثابه فریضه‌ای الهی می‌نگرد، شایسته الگوی آموزشی جامع، متناسب با فرهنگ و دین خود است تا به شایستگی‌هایی که زینده اوست آراسته شود؛ لذا پژوهش حاضر با ارائه الگوی مناسب آموزشی در جهت توسعه توانمندسازی مادران ایرانی مسلمان، تلاشی در جهت پرداختن به این امر مهم بود.

ملاحظات اخلاقی

رعایت اخلاق پژوهش: مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی «ارائه الگویی کاربردی در توسعه توانمندسازی مادران شایسته در جامعه ایران» است که با حمایت بنیاد بین‌المللی مادر در بهار ۱۳۹۷ صورت گرفته است. از آنجایی که پژوهش کیفی مستلزم ایجاد ارتباط نزدیک و صمیمانه بین محقق و مشارکت‌کنندگان در پژوهش است، در نتیجه شرکت‌کنندگان صادقانه نسبت به اهداف تحقیق و چگونگی انتشار گزارش آن آگاهی یافتند. در واقع در پژوهش حاضر قبل از شروع مصاحبه و ضبط آن، اهداف کلی پژوهش به‌سمع نظر مشارکت‌کنندگان رسید و مشارکت‌کنندگان به‌صورت آگاهانه در فرایند پژوهش قرار گرفتند. همچنین با توجه به اینکه روند اجرای پژوهش‌ها و گزارش یافته‌ها باید به‌گونه‌ای باشد که مانع از هرگونه خسارت مادی و معنوی به شرکت‌کنندگان شود، در این پژوهش به مشارکت‌کنندگان اطمینان خاطر داده شد که مصاحبه‌ها به‌صورت محرمانه نزد پژوهشگر باقی می‌ماند و در پژوهش نیز نامی از مشارکت‌کنندگان ذکر نمی‌شود.

حمایت مالی: مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی «ارائه الگویی کاربردی در توسعه توانمندسازی مادران شایسته در جامعه ایران» به شماره ۹۶/۱۶۸۸-ب است که با حمایت بنیاد بین‌المللی مادر صورت گرفته است.

سهام نویسندگان: مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی «ارائه الگویی کاربردی در توسعه توانمندسازی مادران شایسته در جامعه ایران» است که نویسنده اول (نویسنده مسئول) و دوم مجریان طرح مذکور هستند.

تضاد منافع: پژوهش حاضر با منافع شخصی یا سازمانی تعارض ندارد.

تشکر و قدردانی: شایسته است از همکاری بنیاد بین‌المللی مادر خصوصاً جناب آقای مهندس محمدی جهت درک ضرورت انجام چنین پژوهشی تقدیر و تشکر نماییم. همچنین شایسته است از کلیه اساتید و متخصصان (اعضای هیئت علمی) در رشته‌های علوم تربیتی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و حقوق که با همکاری‌های ارزشمندشان نقش مهمی در توسعه و غنی‌بخشیدن به این پژوهش داشتند، تقدیر و تشکر گردد. همچنین از مادران نمونه‌ای که توفیق زیارتشان با انجام این پژوهش میسر گشت، نهایت تقدیر و تشکر به عمل می‌آید. لازم به ذکر است مادران اصل و اساس این پژوهش و غایت وجودی این مهم بودند.

منابع فارسی

- اثنی‌عشری، سیدمحمدخلیل و بارانی، مهشید (۱۳۹۵). بررسی تأثیر هنر در ارائه نوآورانه جایگاه مادر در جامعه. همایش ملی جایگاه و نقش مادر. انتشارات بین‌المللی نوید شیراز، تابستان ۹۵. [لینک]
- احمدی، پریسا (۱۳۹۸). بررسی نقش توسعه اکوتوریسم در کارآفرینی و توانمندسازی زنان منطقه آزاد تجاری - صنعتی ارس، پایان نامه کارشناسی اشد، دانشکده برنامه ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز. [لینک]
- اسودیان، فاطمه (۱۳۹۷). بررسی و شناسایی موانع توانمندسازی و ارتقاء جایگاه مدیریتی زنان فرهنگی در آموزش و پرورش استان مازندران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، موسسه آموزش عالی آمل. [لینک]
- به‌پژوه، احمد (۱۳۹۵). نقش‌های مادر. همایش ملی جایگاه و نقش مادر. انتشارات بین‌المللی نوید شیراز، تابستان ۹۵. [لینک]
- تاراسی، زهرا؛ کریم‌زاده، حسین و آقایی‌هیر، محسن (۱۳۹۸). بررسی عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی، مجله تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، شماره ۵۴، ۲۳۷-۲۵۷. [لینک]
- حاجی زاده، اکرم و حافظیان، مریم (۱۳۹۸). شناسایی مؤلفه‌های توانمندسازی مدیران زن در آموزش و پرورش و ارائه الگوی مناسب، زن و جامعه، ۱۱۰(۱)، ۴۵-۷۲. [لینک]
- دانایی‌فرد، حسن؛ الوانی، سیدمهدی و آذر، حسن (۱۳۹۲). روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع. انتشارات صفار. چاپ پنجم [لینک]
- فلاح‌حقیقی، نگین (۱۳۹۴). میکروکارآفرینی و توانمندسازی زنان روستایی: چالش‌های پیش‌رو، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، ۱۲(۱)، ۱۲۵-۱۴۵. [لینک]
- نادی‌نژاد، فاطمه (۱۳۹۵). بررسی نمونه‌های عملی احترام به مادر از منظر قرآن. همایش ملی جایگاه و نقش مادر، دانشگاه شیراز، ۲۸ و ۲۹ شهریور ۹۵. [لینک]
- نعمت‌الهی، محمد (۱۳۹۷). شناسایی عوامل موثر بر توانمندسازی زنان سرپرست خانوار در استان قم، پایان نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی طلوع مهر، قم [لینک]

References

- Ahmadi, P. (2019). *Investigating the role of ecotourism development in entrepreneurship and empowerment of women in Aras Free Trade-Industrial Zone*, thesis of submitted, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz (Text in Persian) [Link]
- Asniashari, S.M., Barani, M. (2016). Investigating the effect of art in presenting the innovative, *National Conference on the Status and Role of the Mother*. (Text in Persian) [Link]

- Asvadian, F. (2018). *Investigating and identifying the components of empowerment and promotion of the managerial position of cultural women in education of Mazandaran province*, thesis of submitted, Faculty of Humanities, Amol Higher Education Institute (Text in Persian) [Link]
- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research, *Qualitative research*, 1(3), 385-405. [Link]
- Baird, D. (2014). Intercultural factors in the Peace Corps' role as a change agent in the empowerment of rural Guatemalan women. [Link]
- Beh Pajoo, A. (2016). Mother roles, *National Conference on the Status and Role of the Mother* (Text in Persian) [Link]
- Bhat, R. A. (2015). Role of Education in the Empowerment of Women in India. *Journal of Education and Practice*, 6(10), 188-191. [Link]
- Bonilla, J., Zarzur, R. C., Handa, S., Nowlin, C., Peterman, A., Ring, H., ... & Team, Z. C. G. P. E. (2017). Cash for Women's Empowerment? A Mixed-Methods Evaluation of the Government of Zambia's Child Grant Program. *World Development*, 95, 55-72. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.02.017> [Link]
- Brown, S. S., & Clarke, I. C. (2006). A review of lubrication conditions for wear simulation in artificial hip replacements. *Tribology transactions*, 49(1), 72-78. [Link]
- Creswell, J. W. (2007). *Five qualitative approaches to inquiry. Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*, 2, 53-80. [Link]
- Cunningham, K., Ferguson, E., Ruel, M., Uauy, R., Kadiyala, S., Menon, P., & Ploubidis, G. (2019). Water, sanitation, and hygiene practices mediate the association between women's empowerment and child length-for-age z-scores in Nepal. *Maternal & child nutrition*, 15(1), e12638. DOI: <https://doi/epdf/10.1111/mcn.12638> [Link]
- Danaeifard, H., Alwani, S.M., Aar, A. (2013). *Qualitative research methodology in management: a comprehensive approach*. Ishraqi, Saffar publisher. (Text in Persian) [Link]
- Deutsch, J., & Silber, J. (2019). Women's Empowerment and Child Malnutrition: The Case of Mozambique. *South African Journal of Economics*, 87(2), 139-179. DOI: <https://doi/full/10.1111/saje.12223> [Link]
- Falah Haghighi, N. (2015). Micro-entrepreneurship and empowerment of rural women: Leading challenges. *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, 2(1). (Text in Persian) [Link]
- Galiè, A., Jiggins, J., Struik, P. C., Grando, S., & Ceccarelli, S. (2017). Women's empowerment through seed improvement and seed governance: Evidence from participatory barley breeding in pre-war Syria. *NJAS-Wageningen Journal of Life Sciences*, 81, 1-8. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.njas.2017/01.002> [Link]
- Galiè, A., Teufel, N., Girard, A. W., Baltenweck, I., Dominguez-Salas, P., Price, M. J., ... & Smith, K. (2019). Women's empowerment, food security and nutrition of pastoral communities in Tanzania. *Global Food Security*, 23, 125-134. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.njas.2019.04.005> [Link]
- Geleta, E. B., P. Elabor-Idemudia, C. Henry, & N. Reggassa, (2017). The Challenges of Empowering Women: The Experience of Pulse Innovation Project in Southern Ethiopia. *SAGE Open*, 7(4). [Link]
- Guinée, N. (2014). Empowering women through education: Experiences from Dalit women in Nepal. *International Journal of Educational Development*, 39, 173-180. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2014.07.007> [Link]

- Gul, S. B. A. (2015). *Women and Violence: A Study of Women's Empowerment and Its Challenges in Jammu and Kashmir*. Online Submission, 2(7), 1-9. [Link]
- Gupta, S., Vemireddy, V., Singh, D., & Pingali, P. (2019). Adapting the Women's empowerment in agriculture index to specific country context: Insights and critiques from fieldwork in India. *Global Food Security*, 23, 245-255. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2019.09.009> [Link]
- Hajizadeh, A., Hafezian, M. (2019). Identifying the components of empowerment of female managers in education and providing a suitable model. *Quarterly Journal of Women and Society*, 10(37), 45-72. (Text in Persian) [Link]
- Hannan, A., Heckert, J., James-Hawkins, L., & Yount, K. M. (2020). Cognitive interviewing to improve women's empowerment questions in surveys: Application to the health and nutrition and intrahousehold relationships modules for the project-level Women's Empowerment in Agriculture Index. *Maternal & child nutrition*, e12871. DOI: <https://doi.org/10.1111/mcn.12871> [Link]
- Hilbert, M. (2011). Digital gender divide or technologically empowered women in developing countries? A typical case of lies, damned lies, and statistics. *In Women's Studies International Forum*, 34(6), 479-489. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2011.07.001> [Link]
- Huis, M. A., Hansen, N., Otten, S., & Lensink, R. (2017). A three-dimensional model of women's empowerment: Implications in the field of microfinance and future directions. *Frontiers in Psychology*, 8, 1-14. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01678> [Link]
- Huis, M. A., Hansen, N., Otten, S., & Lensink, R. (2019). The impact of husbands' involvement in goal-setting training on women's empowerment: First evidence from an intervention among female microfinance borrowers in Sri Lanka. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 29(4), 336-351. DOI: <https://doi.org/10.1002/casp.2404> [Link]
- Kabeer, N. (1999). Resources, agency, achievements: Reflections on the measurement of women's empowerment. *Development and Change*, 30, 435-464. [Link]
- Miedema, S. S., Haardörfer, R., Girard, A. W., & Yount, K. M. (2018). Women's empowerment in East Africa: Development of a cross-country comparable measure. *World Development*, 110, 453-464. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.05.031> [Link]
- Naderi Nejad, F. (2016). Examining the practical manifestations of respect for the mother, *National Conference on the Status and Role of the Mother*. (Text in Persian) [Link]
- Onyegbula, R. (2018). *Women's Experiences in Peace Building Processes: A Phenomenological Study of Undeterred Female Leaders in Northern Nigeria*, A Dissertation Presented to the College of Arts, Humanities, and Social Sciences of Nova Southeastern University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy. [Link]
- Perryman, L. A., & de los Arcos, B. (2016). Women's empowerment through openness: OER, OEP and the Sustainable Development Goals. *Open Praxis*, 8(2), 163-180. [Link]
- Samarakoon, S., & Parinduri, R. A. (2015). Does education empower women? Evidence from Indonesia. *World Development*, 66, 428-442. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2014.09.002> [Link]
- Sen, G. (2019). Gender Equality and Women's Empowerment: Feminist Mobilization for the SDG s. *Global Policy*, 10, 28-38. [Link]
- Sheykhjan, M. (2014). *Empowerment of Women through Education in Twenty First Century*. Online Submission. [Link]

- Syomwene, A., & Kindiki, J. N. (2015). Women Education and Economic Development in Kenya: Implications for Curriculum Development and Implementation Processes. *Journal of Education and practice*, 6(15), 38-43. [Link]
- Tarasi, Z., Karimzadeh, H., Aghayari hir, M. (2019). Investigating factors and stimuli affecting the empowerment of rural women (Case study: Zanjan city). *Researches in Geographical Sciences*, 19 (54), 237-257. (Text in Persian) [Link]
- Vollmer, S., Khan, S., Tu, L. T. N., Pasha, A., & Sahoo, S. (2017). PROTOCOL: The effect of interventions for women's empowerment on children's health and education: A systematic review of evidence from low-and middle-income countries. *Campbell Systematic Reviews*, 13(1), 1-61. [Link]
- World Economic Forum. (2014). The Global Gender Gap Report 2014: Global Rankings. [Link]
- Yount, K. M., Crandall, A., & Cheong, Y. F. (2018). Women's age at first marriage and long-term economic empowerment in Egypt. *World Development*, 102, 124–134. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.09.01> [Link]

© 2022 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

